

Date: 9th May-2025

DUNYO XALQLARI MIFLARI

Xoshimova Mohinur

Buxoro davlat pedagogika instituti

Tillar fakulteti xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi

1-boshqich talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada mif va dunyo xalqlari mifologiyasi xususida so'z boradi. Jumladan, dunyo xalqlari miflarining bir-biridan farqi, obrazlarning inson ongidagi surati misollar orqali yoritiladi.

Kalit so'zlar: mif, mifologiya, yunon miflari, Xitoy miflari, Misr miflari, turkiy xalqlar miflari, Zevs, Osiris, Pangu, Shiva.

Mif — bu qadimgi xalqlarning olam, inson, tabiat va ilohlar haqidagi tasavvurlarini aks ettiruvchi afsonaviy hikoya yoki rivoyatdir. Mifologiya esa — miflarning to'plami va ularni o'rganadigan ilmiy sohaga aytiladi. Miflar og'zaki shaklda avloddan-avlodga o'tgan, yozuv paydo bo'lishidan oldin esa xalqlarning asosiy ma'naviy bilim manbai bo'lgan. Miflarda olamning yaratilishi, tangrilar va ruhlar dunyosi, insonning kelib chiqishi, tabiat hodisalari va ijtimoiy tartiblar haqidagi tasavvurlar ifodalanadi. Ular qadimiy xalqning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, madaniy qadriyatlari bilan chambarchas bog'liqdir.

Mifologiya bir necha funksiyalarni bajaradi:

Izohlovchi (etiologik) funksiya – tabiat hodisalari va jamiyatdagi hodisalarni tushuntiradi (masalan, chaqmoq nima, nega yomg'ir yog'adi).

Tarixiy funksiya – qadimgi xalqning hayot tarzi, urf-odatlar haqida ma'lumot beradi.

Tarbiya va axloqiy funksiya – yaxshi bilan yomonni ajratishga o'rgatadi, qahramonlik va vatanparvarlik g'oyalarini tarannum etadi.

Madaniy funksiya – adabiyot, san'at va diniy qarashlarning shakllanishiga asos bo'lgan.

Dunyo xalqlari miflari — bu ibora turli xalqlarning qadimiy rivoyatlari, afsonalari va e'tiqodiy hikoyalarini bildiradi. Har bir xalqning mifologiyasi ularning tarixiy, madaniy va diniy qarashlarini aks ettiradi. Quyida dunyoning mashhur xalqlari mifologiyalaridan ba'zilariga qisqacha to'xtalib o'tamiz:

1. Yunon mifologiyasi

Eng mashhur mifologiyalardan biri bo'lib, ko'plab ilohlar va qahramonlar tasvirlangan. Zevs, Afrodita, Gera, Poseydon kabi tangrilar, Gerakl, Odissey kabi qahramonlar haqida afsonalar mavjud. Bu miflar qadimgi Yunon adabiyoti va san'atining asosiy manbai bo'lib xizmat qilgan.

Yunon mifologiyasi — qadimgi Yunon xalqi tomonidan yaratilgan afsonaviy hikoyalar majmuasi bo'lib, ularning diniy e'tiqodi, hayot tarzi va dunyoqarashini aks ettiradi. Bu miflar ko'plab tangrilar, qahramonlar, mavjudotlar va sarguzashtlar orqali insoniyat, tabiat va olam haqida tasavvurlarni ifodalaydi. Ular qadimgi yunon adabiyoti,

Date: 9th May-2025

haykaltaroshlik va teatrining asosi bo'lib xizmat qilgan. Yunon mifologiyasida Zevs – osmon va momaqaldir oq xudosi, barcha tangrilar hukmdori, Hera -Zevsning rafiqasi, nikoh va oilaning homiysi, Poseydon – dengizlar xudosi, yer silkinish va otlar homiysi, Afrodita – go'zallik va muhabbat ilohasi, Ares – urush xudosi, Afina – donishmandlik va urush san'ati ilohasi, Apollon – quyosh, musiqa, she'riyat va bashorat xudosi, Artemida – ov, tabiat va bokiralik ilohasi, Dionis – sharob, bayram va mastlik xudosi sifatida tasvirlanadi.

Yunon miflariga ko'ra, boshida Xaos (tartibsizlik) mavjud bo'lgan. Keyinchalik Gea (Yer) va Uran (Osmon) paydo bo'ladi. Ularning bolalari – titanlar, keyin esa tangrilar tug'iladi. Zevs titanlardan hokimiyatni tortib olib, Olimpdagi xudolar davrini boshlaydi. Prometeyning olovni odamzodga berishi, Troya urushi, Geraklning 12 topshirig'I singari miflar yunon mifologiyasining eng mashhur namunalaridir. Antropomorfik (insonsimon) ilohlar, qahramonlik, taqdir bilan kurash yunon mifologiyasining asosiy xususiyatlaridan biridir.

2. Misr mifologiyasi— qadimgi Misr aholisi tomonidan yaratilgan diniy rivoyatlar va afsonalar majmuasidir. Bu miflar qadimiy misrliklarning olamning yaratilishi, hayot va o'lim, ilohlar va inson o'rtasidagi munosabatlar haqidagi tasavvurlarini aks ettiradi. Misr mifologiyasi — dunyodagi eng qadimgi va eng boy mifologik tizimlardan biri hisoblanadi. Ushbu mifologiyaning asosiy ilohlari Ra – Quyosh tangrisi, eng qudratli xudo. U har kuni tongda osmon orqali sayohat qiladi, kechqurun esa o'liklar olamiga kiradi. Osiris – o'lim va o'liklar olamining hukmdori. U adolat, hukm va tirilish timsoli, Isis – Sehr-jodu, ona mehr-muhabbati va sadoqat ilohasi, Osirisning rafiqasi. Horus – osmondagi xudo, Osiris va Isisning o'g'li. Fir'avnlr o'zlarini Horusning yer yuzidagi timsoli deb bilishgan, Anubis – Mumiyolash va o'liklar olamiga yo'l boshchi xudo. U odatda chakalakka o'xshash bosh bilan tasvirlanadi, Set (Seth) – qorong'ulik, xaos va urush xudosi. Osirisning dushmani va uni o'ldirgan. Mumiyolash va o'limdan keyingi hayot tushunchasi aynan shu mifologiyaga xosdir. Misr mifologiyasining bir nechta asosiy xususiyatlari borki uni alohida ta'kidlab o'tishimiz shart. Misr miflarida o'lim va tirilish g'oyasi markaziy o'rinni egallaydi. Misrliklar uchun o'lim — bu yakun emas, balki yangi hayotning boshlanishi edi. Fir'avnlr ham ilohiy kuchga ega deb hisoblangan, ular Horusning yer yuzidagi timsoli sifatida ko'rilgan. Yozuvlar va haykallar orqali miflar saqlanib qolgan. Eng mashhur manbalar — piramidalar, ibodatxonalar devorlaridagi iyerogliflar va "O'liklar kitobi" asaridir.

3. Hind mifologiyasi— Hindiston xalqlarining diniy e'tiqodlari, qadimiy dostonlari va falsafiy qarashlariga asoslangan murakkab va boy mifologik tizimdir. Bu miflar asosan hind dinlari — induizm, buddizm va jaynizm asosida shakllangan bo'lib, ularning asosiy manbalari qadimiy muqaddas matnlar — Vedalar, Ramayana, Mahabharata va Puranalardir.

"Ramayana" va "Mahabharata" kabi muqaddas dostonlarda ilohiy janglar, qahramonlik, ezgulik va yovuzlik kurashi tasvirlanadi. Vishnu, Shiva, Brahma kabi ilohlar asosiy o'rinni egallaydi. Hind mifologiyasi ko'pgina xudolarga ega bo'lib, ularning har biri turli kuchlar va tabiat hodisalarini boshqaradi. Biroq induizm da uchta asosiy iloh bor:

1. Trimurti (Muqaddas Uchlik):

Date: 9th May-2025

Brahma – olamni yaratuvchi xudo.

Vishnu – olamni asrovchi va muvozanatni saqlovchi xudo.

Shiva – olamni vayron qiluvchi va qayta yaratishga tayyorlovchi xudo.

2. Asosiy ilohiy juftliklar:

Lakshmi – boylik va farovonlik ilohasi (Vishnuning rafiqasi).

Parvati – mehr va kuch timsoli (Shivaning rafiqasi).

Sarasvati – bilim, san'at va fan ilohasi (Brahmaning rafiqasi).

Durga va Kali – yovuzlikka qarshi kurashuvchi kuchli ayol tangrilar.

3. Mashhur avatarlar (Vishnuning yerga tushgan shakllari):

Rama (Ramayana dostonining qahramoni)

Krisna (Mahabharata va Bhagavad Gitadagi asosiy shaxs)

Buddha (ba'zi induistik manbalarda Vishnuning avatarlaridan biri sifatida e'tirof etiladi)

Hind mifologiyasining bir nechta o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Jumladan, ko'plab ilohlar, shakllar va ramzlar hikoyalar orqali chuqur falsafiy g'oyalarni yetkazadi. Hind miflari san'at, musiqa, raqs va teatrdan keng ifodalangan — ayniqsa, Bharatanatyam va Kathakali kabi raqslar mifologik syujetlar asosida qurilgan. Miflar bugungi kungacha hind jamiyatida diniy va madaniy hayotning asosiy qismidir.

Xitoy mifologiyasi — bu qadimgi Xitoy xalqi tomonidan yaratilgan afsonalar, rivoyatlar va diniy qarashlarning majmuasidir. U Xitoy madaniyatining asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, bu miflar orqali tabiat hodisalari, insonning kelib chiqishi, tangrilarning roli, qahramonlar va hayvonot dunyosi haqidagi tasavvurlar aks etgan. Xitoy mifologiyasida tog'lar (masalan, Kunlun, Tai Shan) tangrilar yashaydigan joylar sifatida tasvirlanadi. Bu joylar ruhiy yuksalish va ilohiy kuchlar bilan bog'liq.

Xitoy mifologiyasi ko'plab diniy tizimlar — buddizm, taoizm va konfutsiychilik bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu miflar san'at, adabiyot va teatrdan keng aks ettirilgan. Xitoy miflari quyidagi turlarga bo'linadi:

1. Tvoreniye (yaratish) miflari: Unga ko'ra Pangu — eng mashhur yaratuvchi obraz. Afsonaga ko'ra, Pangu osmon va yerni ajratgan ilk mavjudot bo'lib, u o'z tanasidan yer, osmon, daryo va tog'larni yaratgan. Nuva esa odamzotni yaratgan va osmonda paydo bo'lgan yoriqni tiklagan ilohiy ayol. Ba'zan u ilonsimon tana bilan tasvirlanadi.

2. Olimp tangrilari: Yuhuang Dadi (Yuqori Osmon imperatori) — Xitoy mifologiyasidagi bosh tangri. U tangrilar iyerarxiyasining eng yuqori pog'onasida turadi. Leigong (Yomg'ir va chaqmoq tangrisi) esa odamlarga jazo beruvchi, chaqmoq va momaqaldirroqni boshqaradi.

3. Qahramonlar va sarguzashtlar: Hou Yi — osmondagi ortiqcha quyoshlarni otib tushirgan kamondor. U Xitoyda qahramon va najotkor sifatida eslansa, Chang'e — Oy ilohasi, abadiy Oyda yashaydi. Hou Yi bilan bog'liq mashhur afsonaning markaziy personajidir. Sun Hukong — "Maymun qiroli" bo'lib, "G'arbga sayohat" asarining qahramoni. U sehrli kuchlar, uzun tayoq va osmon bilan kurashish qobiliyatiga ega.

4. Sehrli mavjudotlar: Ajdaho (Long) — kuch, omad va ob-havo bilan bog'liq ijobiy mavjudot. Xitoy madaniyatida himoya ramzi hisoblanadi. Feniks (Fènghuáng) —

Date: 9th May-2025

tinchlik va yangilanish timsoli, Qilin — ezgulik va tinchlik timsoli bo'lgan afsonaviy hayvon.

6. Turkiy xalqlar mifologiyasi — turkiy xalqlarning qadimiy diniy qarashlari, dunyo haqidagi tasavvurlari, qahramonlik va afsonaviy hikoyalarini o'z ichiga oladi. Bu mifologiya xalq og'zaki ijodi — ertaklar, dostonlar, rivoyatlar va afsonalar orqali avloddan avlodga o'tib kelgan. Turkiy xalqlarda Umay ona, Er To'sh, Alp Er To'nga kabi obrazlar mavjud. O'zbekiston hududida ham qadimiy miflar saqlanib qolgan — masalan, yaratilish afsonalari qahramonlari Uluğ Tangri (Kök Tengri) — osmon tangrisi, butun borliqni yaratgan ilohiy kuch. Ko'p turkiy xalqlarda eng oliy kuch hisoblanadi. Yer-Suv (Yer-Su) — yer va suv tangrilari. Odamlar va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni saqlovchi ilohiy kuchlar sifatida qaralgan. Ajdodlar ruhi va totemizmga asoslangan miflar: Bo'ri (Böri) — turkiy mifologiyada muqaddas hayvon, yo'l ko'rsatuvchi, najotkor sifatida qabul qilingan. Oq bo'ri esa ko'pincha elga yo'l boshlovchi ruhiy mavjudot sifatida tasvirlanadi. Qabila yoki urug'lar ma'lum hayvonni (bo'ri, qush, ilon) o'z himoyachisi deb bilgan.

Turkiy xalqlarning Alp Er To'nga — (qadimgi turkiy qahramon, doston va afsonalarda buyuk sarkarda sifatida eslanadi. Ayrim manbalarda u Afrosiyob bilan aynanlashtiriladi), O'g'uzxon (turkiy xalqlarning ajdodiy qahramoni. *"O'g'uznoma"* dostonida u tangri tomonidan tanlangan, dunyoni zabt etgan qahramon sifatida tasvirlanadi) singari real qahramonlar afsonalar, tasavvurlar bilan yanada mukammal obraz sifatida gavdalanadi.

Xulosa qilib aytganda, miflar har bir xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi va madaniy merosining ajralmas qismidir. Ular nafaqat o'tmishni tushunishga, balki bugungi kun qadriyatlarini anglashga ham yordam beradi. Har bir mif — bu insoniyatning ma'naviy taraqqiyot yo'lida bosib o'tgan qadami, ruhiy izlanishlarining timsolidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Meletinskiy Ye. M., Poetika mifa, M., 1976;
2. Jo'rayev M., Shomusarov Sh., O'zbek mifologiyasi va arab folklori, T., 2001.
3. O'rayeva D., Otajonova M., Nurullayeva S. Mif va badiiy ijod. FAN ZIYOSI nashriyoti 2024.